

RZECZY WARSZAWSKIE

Działające od 1936 roku Muzeum zgromadziło ponad 300 000 rzeczy związanych z dziejami Warszawy – rzeczy codziennych i odświętnych, dzieł sztuki i przedmiotów użytkowych, pamiątek po ludziach i wydarzeniach.

Zespół kuratorów pracował trzy lata, by wybrać i zaprezentować 4 000 z nich.

W 22 gabinetach znajdują Państwo rzeczy – świadków i uczestników historii miasta. Stworzyliśmy warunki do bliskiego kontaktu z nimi. Stają się one pretekstem do opowiedzenia historii swoich właścicieli i twórców, przełomowych wydarzeń i długotrwałych procesów. Historie rzeczy składają się na wielowątkowe dzieje miasta. Nie opowiadamy jednej historii. Nie snujemy jednej narracji. Wędrując w swoim tempie i wybraną przez siebie trasą po 11 staromiejskich kamienicach, każdy może ułożyć swoją opowieść o Warszawie.

dr Jarosław Trybuś

Zastępca Dyrektora ds. Merytorycznych
Muzeum Warszawy

GABINET WIDOKÓW WARSZAWY

W Gabinetecie zobaczą Państwo ponad sto obrazów. Łączy je temat – Warszawa widziana w ujęciu ogólnym od strony Wisły lub we fragmentach ukazujących ulice, place i ważne budowle. Obrazy ułożone są tak, aby można było przyglądać się przemianom miasta od końca XVIII wieku po dzień dzisiejszy.

Utrwalanie widoków miast – zjawisko znane w Europie od późnego średniowiecza – zyskuje na znaczeniu dopiero w okresie nowożytnym. Jest wyrazem wzrostu pozycji miast i zainteresowania ludzi światem. Władze miejskie – dumne ze swych rządów – zamawiają panoramy do dekoracji ratuszy. Królowie i arystokraci zdobią nimi pałace. Obrazy z widokami miejskimi przywożą na pamiątkę osoby zamożne wracające z *Grand Tour* – modnej szczególnie w XVIII wieku edukacyjnej podróży po Europie. Widoki miast upowszechnia również tańsza grafika, powielana w wielu egzemplarzach.

Pierwszy znany malarski widok Warszawy powstał na zlecenie Zygmunta III Wazy około 1625 roku, ale pozostał dziełem odosobnionym. Za ojca warszawskiej wedyuty uważa się przybyłego w 1767 roku z Wenecji Bernarda Bellotta zw. Canaletto. Oprócz niego pojawiają się w tym samym czasie też inni artyści, ale tworzą głównie rysunki i akwarele. Wedutowe malarstwo olejne zaczyna się rozwijać w Warszawie dopiero od lat 20. XIX wieku. Zainteresowanie tym tematem idzie w parze z rozwojem Warszawy jako stolicy Królestwa Polskiego. W tym okresie dzieła architektury zaczyna się postrzegać nie tylko jako piękne motywy malarskie, którymi zdobione są wnętrza zamożnych domów, ale także jako cenne pamiątki narodowej przeszłości, które należy utrwalać dla potomności. W kolejnych dziesięcioleciach funkcja wedyuty pozostaje podobna, zmienia się tylko ich artystyczny wyraz.

Przy wyborze widoków do Gabinetu obok kryterium wartości artystycznej równie ważny był przekaz ikonograficzny i wartość dokumentacyjna – rejestrowanie Warszawy odchodzącej w przeszłość oraz zachodzących w niej zmian skierowanych ku przyszłości.

GABINET GRAFIKI I RYSUNKU

Uzupełnieniem widoków Warszawy wykonanych w technikach malarskich jest prezentacja rycin i rysunków. Z powodu wrażliwości na światło pokazujemy je w szufladach. Prace zostały ułożone chronologicznie od końca XVI do końca XX wieku. Ze względu na dużą różnorodność motywów, znakomicie uzupełniają obraz miasta, jaki został utrwalony w malarstwie.

Prezentację zaczynamy od najstarszych rytowanych panoram Warszawy z końca XVI i połowy XVII wieku oraz ich późniejszych licznych modyfikacji, wykonywanych nierzadko przez autorów, którzy nigdy w Warszawie nie byli. Dużą grupę stanowią dziewiętnastowieczne litograficzne serie najpopularniejszych widoków i zabytków miasta. W czasach, kiedy fotografia nie była jeszcze rozpowszechniona pełniły funkcję tańszego od malarstwa sposobu zdobienia wnętrz mieszkalnych lub atrakcyjnej pamiątki z podróży do stolicy Królestwa Polskiego.

Na początku XX wieku przedmiotem ogromnego zainteresowania artystów i miłośników historii stało się Stare Miasto. Ten malowniczy, najstarszy fragment Warszawy jest tematem wielu prac graficznych. Jego popularność wzrastała wraz ze wzrostem społecznej świadomości potrzeby objęcia go opieką konserwatorską. Po II wojnie światowej liczni artyści dokumentowali w formie rysunków widoki ruin Warszawy, zniszczonej w sposób barbarzyński przez nazistów. Kolejny ważny temat to podnoszenie Warszawy z gruzów: odbudowa zabytków, mostów, pomników oraz realizacja nowych inwestycji, takich jak trasa W-Z czy MDM, które radykalnie zmieniły wygląd miasta.

Odrębną grupę prezentowanych prac stanowią sceny obyczajowe – często o wydźwięku humorystycznym – ukazujące codzienne i świąteczne życie mieszkańców Warszawy, przedstawiciele różnych grup społecznych.

GABINET ARCHEOLOGICZNY

Zabytki archeologiczne to zazwyczaj proste przedmioty, które w przeszłości stanowiły codzienne otoczenie swoich właścicieli, później zaś, wyrzucone lub zagubione, przetrwały w ziemi i zostały wydobyte w trakcie badań wykopaliskowych. Te, znajdujące się w zbiorach Muzeum Warszawy tworzyły powszednią, ale barwną rzeczywistość dawnych mieszkańców miasta, a każdy z nich to zdumiewające źródło informacji. Ich proste, użytkowe formy lub ozdobne i misterne wykonanie są znakomitym, bezpośrednim świadectwem umiejętności rzemieślników oraz odzwierciedleniem codziennych potrzeb i upodobań użytkowników.

Zaczątek kolekcji archeologicznej Muzeum Warszawy stanowiły zabytki pozyskane w trakcie odbudowy warszawskiej Starówki po II wojnie światowej. Podczas prac budowlanych w zrujnowanym mieście przypadkowo wydobywano z ziemi przedmioty związane z najstarszym, średniowiecznym okresem istnienia miasta. Owe odkrycia rozpoczęły nowy rozdział w archeologii, poświęcony studiom nad kulturą materialną późnego średniowiecza i czasów nowożytnych. Badania te kontynuowano prowadząc prace wykopaliskowe przy odbudowie Zamku Królewskiego i rewitalizacji placu Zamkowego, a także wychodząc poza granice Starego Miasta – na teren pałacu Jabłonowskich, pałacu Saskiego i dawnego Banku Polskiego. Obecnie obejmowane są nimi również pozostałości po czasach niemal nam współczesnych, jak piwnice przedwojennych kamienic ukryte pod ścieżkami Ogrodu Krasińskich.

Wybrane zabytki z tych właśnie wykopalisk składają się na prezentowaną Państwu ekspozycję archeologiczną. Pozwalają one obserwować w szerszej perspektywie zmiany zachodzące w naszej kulturze materialnej, wynikające m.in. z rozwoju technologii wytwórczych, ale również z podążającego za modami gustu warszawskich mieszczan. Część z nich jest ściśle związana z dziejami odwiedzanych przez Państwa kamienic muzealnych. To właśnie ich mieszkańcy pozostawili po sobie te niezwykle świadectwa minionych czasów.

GABINET BRĄZÓW

Zapraszam Państwa do obejrzenia w Gabinetach Brązów wyrobów, które pochodzą z warszawskich firm brązowniczych. Zostały one pogrupowane wg asortymentu przedstawianego w ofertach reklamowych, z XIX i początku XX wieku, a więc z czasu, z którego pochodzi najwięcej eksponowanych prac. Zobacz Państwo na ekspozycji medaliony, przedstawienia figuralne, wyroby przeznaczone do salonów, gabinetów, buduarów. Część z tych przedmiotów towarzyszyła w życiu codziennym mieszkańcom Warszawy, część – wykonana na indywidualne zamówienie – była przeznaczona do wnętrz szczególnie reprezentacyjnych.

Brąz jest to stop miedzi z cyną, a także z innymi pierwiastkami. gdzie, zawartość miedzi mieści się w granicach 80–90%.

Odlewnictwo brązu znane było na ziemiach polskich od średniowiecza. W Warszawie dopiero w 1789 r. powstał Cech Brązowników i Mosiężników. W wyniku rosnącego popytu na wyroby brązownicze sprowadzono rzemieślników z Paryża, propagujących francuskie wzory. Szczególnie pięknie prezentowały się brązy złożone. Jednym z takich dzieł jest żardiniera Braci Łopieńskich wykonana wg projektu Pierre'a Philippe'a Thomire'a. W XIX wieku pracownie brązownicze cieszyły się wielką renomą, a o ich osiągnięciach świadczyły między innymi liczne nagrody, w tym złote medale zdobyte na międzynarodowych wystawach. W prasie, rozpisywano się np. że *prace Norblina nie ustępują paryskim*, że *P. Łopieński jest „mistrzem” w sztuce brązowniczej*.

W Gabinetach znajdują się też obiekty brązowane, Wykonane ze stopów, pozwalały na wytworzenie form, które nie zawsze były możliwe do uzyskania w brązie. Technika ta jednocześnie obniżała koszty.

Zaprezentowane Państwu przedmioty dokumentują różnorodną dziedzinę produkcji, która na trwałe się wpisała w historię warszawskiego brązownictwa.

GALERIA DETALU ARCHITEKTONICZNEGO

Detal architektoniczny jest szczegółem jakiegoś elementu budowli, na przykład motyw zdobniczy, obramienie okienne, kolumna, etc. Architektura składa się z detali, które stanowią jej integralną część, mimo że często postrzegane są jako elementy niezależne. Sposób ich wykonania uzależniony jest od funkcji, którą mają spełniać: konstrukcyjnej, dekoracyjnej, lub reprezentacyjnej.

Projekt architektoniczny poza kwestiami technicznymi dotyczy także elementów estetycznych. Na tym polu często architekci podejmowali współpracę z innymi artystami. W zależności od przeznaczenia budynku, jego lokalizacji, a także upodobań i zamożności zamawiającego powstawały wyjątkowe detale przykuwające wzrok przechodniów. Poprzez użytą formę, materiał, a także poruszane tematy odzwierciedlały one cechy stylu i ducha epoki, w której powstały.

Detale architektoniczne stanowią unikalny fragment materialnego dziedzictwa historycznej Warszawy. Po II wojnie światowej wśród ruin stolicy odnajdywano i zabezpieczano oryginalne detale, tworząc w ten sposób zręb kolekcji muzeum. Zebrane fragmenty pochodzą niejednokrotnie z nieistniejących już budynków, stanowiąc pozostałość zabytkowej tkanki miasta.

Galeria detalu architektonicznego nawiązuje do projektu Lapidarium Stanisława Żaryna z lat 60. ubiegłego wieku. Obecnie w galerii pokazujemy detale pochodzące z konkretnych

obiektów architektonicznych Warszawy: budynków użyteczności publicznej, jak Teatr Wielki, czy też rezydencji magnackich takich, jak: Pałac Krasińskich i Pałac Brühla. Poprzez detal opowiadamy historię, która ujawnia się na dwóch płaszczyznach: z jednej strony dotyczącej konkretnego miejsca i jego architektury, z drugiej jego dalszych losów nierozzerwalnie związanych z dramatycznymi dziejami Warszawy.

GABINET GALANTERII PATRIOTYCZNEJ

Czy Polacy mogą wybić się na niepodległość? To pytanie nurtowało kolejne polskie pokolenia, odkąd w końcu XVIII w. ziemie Rzeczypospolitej zostały podzielone pomiędzy Rosję, Prusy i Austrię, a państwowość polska przestała istnieć. Przed społeczeństwem stało więc zadanie utrzymania świadomości i tożsamości narodowej, aby w sprzyjającym momencie odzyskać suwerenność państwową. Przypomnieniu o przynależności do polskiej tradycji służyły przedmioty, których przykłady prezentujemy na ekspozycji: obiekty należące do drobnej galanterii o charakterze patriotycznym. Powstały w okresie niewoli narodowej i z pomocą znanych powszechnie symboli, odwoływania się do tradycji zrywów wyzwoleniczych, a także znanych postaci historycznych przypominały o utraconym państwie oraz wzywały do obrony przed wpływem obcej kultury i religii. Te symbole to polskie godło narodowe – Orzeł Biały, jak też barwy: biało-czerwone oznaczające Koronę Polską oraz niebieska oznaczająca Wielkie Księstwo Litewskie. Pojawiały się również godła części składowych wielonarodowej Rzeczypospolitej: Pogoń – godło Litwy i Archanioł Michał – godło Rusi Czerwonej. Wszechobecna była też symbolika religijna. Inne symbole, to wykreowany w zaborze rosyjskim (głównie w Warszawie) zestaw „znaków pamięci i tożsamości”, jak krzyż, serce, kotwica, korona cierniowa, gałązki palmowe, panoplia etc. zdobiących wiele przedmiotów użytkowych. Układ ekspozycji jest pochodną zawartości merytorycznej i ideowej tych przedmiotów - pojawianie się takiej galanterii nasilało się w okresie zrywów niepodległościowych, ale też w latach rocznicowych, stąd ich pogrupowanie zgodnie z ich zamierzonym celem propagandowym. Restytucja niepodległej Rzeczypospolitej Polskiej w 1918 r. stanowiła zwieńczenie trwającej wiele dziesiątek lat akcji społecznej mającej na celu utrzymanie świadomości narodowej Polaków. Ponownie pojawiły się „znaki pamięci i tożsamości” w latach II wojny światowej oraz w latach 80. XX w.

GABINET PLANÓW I MAP

Miasto jest zjawiskiem przestrzennym i jako takie doskonale poddaje się opisowi w języku mapy – kartograficznej opowieści, będącej uproszczonym, symbolicznym obrazem miasta widzianego z lotu ptaka.

Pokazane plany i mapy Warszawy mają dwojaką genezę. Jedne są efektem działalności instytucji publicznych – państwowych, miejskich i wojskowych, czasem powiązanych z najeźdźcami. Były wsparciem zarządzania miastem i korzystania z jego przestrzeni. Inne powstawały w warszawskich i zamiejscowych prywatnych oficynach wydawniczych. Korzystali z nich mieszkańcy i goście miasta, by odnaleźć się w przestrzeni, znaleźć interesujące miejsca, ale też by obcować z planem, jako dziełem sztuki.

O ważnym miejscu zbiorów kartograficznych w Muzeum Warszawy stanowi ich specyfika, fakt rejestracji zmian przestrzennych, znaczenie dla historii miasta oraz dla historii kartografii, a także z ich walory artystyczne.

Gabinet mieści plany i mapy z ostatnich 350 lat. Choć powstawały od 1655 roku, to w zbiorze dominują plany z XIX oraz z pierwszej połowy XX wieku. Odślaniając kolejne szuflady

ekspozycji możemy odczytać nieprzebraną ilość informacji, relacji przestrzennych, wyciągnąć wnioski o mieście oraz o samych dziełach sztuki i techniki kartograficznej. Pomogą w tym zaznaczone ciekawe miejsca i znaki, które mogą być inspiracją dla Państwa własnych dociekań.

Centrum Gabinetu jest stół – typowe miejsce korzystania z mapy. Tu można zatrzymać się przy jednym z planów na dłużej, na „rozmowę” z nim o Warszawie.

Przedstawiam Państwu zmieniający się co kwartał wybór planów ze stale rozwijanej kolekcji kartograficznej Muzeum Warszawy. Różna jest ich wartość materialna, kartometryczna, informacyjna i artystyczna, mają różne biografie i różne ślady użytkowania. To ogromna zaleta kolekcji.

GABINET MEDALI

Medale, niewielkie dzieła sztuki, okrągłe lub owalne, z dwustronnym reliefem, były bite lub odlewane w Polsce od czasów renesansu na zamówienie monarchów, mężów stanu, instytucji, stowarzyszeń i osób prywatnych. Pełniły niegdyś funkcję dokumentu historycznego, upamiętniały ważne w życiu Warszawy i kraju wydarzenia oraz zasłużone dla miasta i państwa osoby i instytucje, wreszcie budziły i kształtowały świadomość społeczną.

Na przestrzeni wieków medalierstwo ewoluowało zarówno w zakresie formy, jak i funkcji, co uwidoczniło się zwłaszcza w pracach twórców uprawiających technikę odlewu. Początków procesu odchodzenia od pierwotnej formy można szukać w spopularyzowanych w połowie XIX wieku jednostronnych, owalnych, okrągłych lub prostokątnych i znacznie większych od medali medalionach i plakietach ściennych. Kolejnym krokiem był datujący się od lat 60. XX wieku prężny rozwój sztuki małego reliefu prowadzący do zacierania się granic między medalem, medalionem plakietą, a rzeźbą. Medal stał się dziełem sztuki pozwalającym artyście na dowolny wybór tematu, nadanie mu indywidualnego kształtu przestrzennego oraz wydobywanie efektów plastycznych i malarskich m.in. przez różnobarwną patynę.

Nasza kolekcja medalierska stanowi spójny i kompletny zbiór liczący ponad 1300 obiektów. Jest ona wyjątkiem zarówno na tle zbiorów innych muzeów, gdzie obiekty medalierskie rzadko kiedy stanowią wyodrębnione kolekcje, jak i wśród naszych zbiorów, z których nie wszystkie gromadzone były z takim rozmysłem i efektem.

Prezentujemy Państwu, w układzie chronologicznym, wybór najlepszych obiektów z kolekcji, ukazujących nie tylko historię medalierstwa warszawskiego, ale także wspomnianą wyżej nieoczywistą różnorodność wyrobów tej sztuki.

GABINET OPAKOWAŃ FIRM WARSZAWSKICH

Opakowania chronią i reklamują produkty, są jednak także produktami samymi w sobie. Te z pozoru zwyczajne przedmioty codziennego użytku dostarczają wieloaspektowego zasobu informacji o czasach, w których powstały – nazwy, nazwiska i adresy producentów, ciekawe projekty i motywy graficzne, zabawne czy interesujące przekazy reklamowe lub propagandowe.

Jako element produkcji masowej, opakowania pojawiły się w dobie rewolucji przemysłowej. Początkowo służyły do zabezpieczania asortymentu, m.in. w transporcie. Musiały też spełniać określone normy, np. pojemnościowe. W 2. połowie XIX w. stały się dodatkowo nośnikiem reklamy oraz identyfikatorem sprzedawanych w nich produktów. Ten aspekt zaczął być w pełni wykorzystywany po II wojnie światowej.

W Warszawie dynamiczny rozwój masowej, wielobranżowej produkcji przemysłowej przypadł na okres po Powstaniu Styczniowym oraz czasy II RP. W realiach powojennych uległ przeobrażeniu. Rola opakowań była wówczas nieco odmienna w stosunku do Europy zachodniej i USA. Aspekt reklamowy ustąpił miejsca przekazowi propagandowemu.

W Gabinetcie pokazujemy opakowania w rozmaitych formach, wykonane z kilku tworzyw. Skrywały w sobie produkty różnych branż warszawskiego przemysłu, reprezentowanego przez firmy sławne, ale także te mniej znane. Najliczniejsze są obiekty z dwudziestolecia międzywojennego, obecne są jednak również opakowania sprzed 1914 roku, z czasów II wojny światowej oraz powojenne. Są tutaj zatem pudełka po cukierkach, puszki po kawie i herbacie, butelki po alkoholach, opakowania po kosmetykach, lekach, atramencie, papierosach, guzikach i wiele innych. Wyróżniają się efektowne wizualnie pudełka po słodyczach. Na uwagę zasługują także te opakowania, w przypadku których znany jest ich producent bądź projektant. Niektóre z pojemników ozdobiono widokami Warszawy lub charakterystycznymi elementami architektonicznymi miasta. Intrygującą grupę stanowią obiekty z odręcznymi zapiskami ich właścicieli. Były one wykorzystywane wtórnie, poza oryginalnym przeznaczeniem, co wydłuża ich funkcjonowanie niemalże do współczesności.

GABINET POCZTÓWEK

Korespondentka, otkrytka, karta pocztowa, pocztówka, widokówka – to nazwy określające mały, prostokątny kartonik bez koperty służący do krótkiej korespondencji.

Powołana do życia w II połowie XIX wieku szybko zrobiła zawrotną karierę, a Niemcy, Austria, Francja i Anglia dotąd spierają się o pierwszeństwo „odkrycia” tej formy komunikowania się. Faktem jest, że to wojna prusko-francuska zainspirowała księgarzy do wydania serii kart z elementami wojskowymi i patriotycznymi na potrzeby żołnierzy obu armii. Taka korespondencja ułatwiała podczas wojny pracę cenzury, usprawniała działalność poczty i zaspokajała potrzebę szybkiej wymiany wiadomości.

Uchwałą Światowego Związku Pocztowego od 1 lipca 1875 roku dopuszczono karty pocztowe do obiegu międzynarodowego. „Kurier Warszawski” z 1881 roku informował o 350 milionach kart wysłanych w Europie w 1879 roku. W 1900 roku w obiegu światowym znalazło się 2,8 miliarda pocztówek.

Obecną nazwę „pocztówka” wyłoniono w konkursie ogłoszonym w 1900 roku. Zaproponował ją ukrywający się pod pseudonimem Maria z R. - Henryk Sienkiewicz.

Dla kolekcjonera kart pocztowych, ważny jest ogląd pocztówki - pierwotnie bowiem jedna strona kartonika przeznaczona była wyłącznie na zamieszczenie adresu, znaczki i stemple - druga na korespondencję. Ponieważ wkrótce ta strona kartki pokryła się ilustracjami, pisano drobnym pismem na obrzeżach czyniąc je mało czytelnymi. Dopiero w październiku 1904 roku Światowy Związek Pocztowy wprowadził podział części adresowej na dwie: adresową i do korespondencji. Awers pozostawiono na widoki lub inne ozdoby. Kartki bez podziału rewersu można z całą pewnością zadatować jako powstałe przed 1905 rokiem – to podstawowa cezurą dla dawnych pocztówek.

Muzeum Warszawy posiada w swoich zbiorach ponad 9 000. warszawskich kart pocztowych. W Gabinetcie Pocztówek prezentujemy ich niewielką część, przede wszystkim w układzie tematyczno-chronologicznym. Obok nich pokazujemy także ciekawostki kolekcjonerskie i albumy produkowane specjalnie do przechowywania i eksponowania kolekcji.

MINIATURY POMNIKÓW WARSZAWSKICH

Na ulicach i placach Warszawy stoją liczne pomniki wybitnych osobistości polskich oraz monumenty upamiętniające ważne wydarzenia historyczne. Skwery i parki Warszawy ozdabiają dekoracyjne rzeźby pomnikowe. Są one dziełami artystów polskich i europejskich. Pomniki te powstawały między innymi w znanych warszawskich firmach brązowniczych, jak Bracia Łopieńscy (1862-1950) oraz zakłady L. Kranca i T. Łempickiego (1929-1945), które wykonywały również ich miniatury dla ozdoby urzędów i mieszkań zamożnych obywateli m.st.Warszawy. Miniatury pomników, także, jako prezenty rangi państwowej, produkowała Artystyczna Pracownia Brązowniczo - Grawerska Władysława Miecznika (1934-1989). Niektórzy artyści, jak Jerzy Jamuszkiewicz (1919-2005) i Ryszard Stryjecki (ur.1937) tworzyli sami modele swych dzieł. Miniatury te nabywali przez dziesięciolecia turyści, głównie emigranci z Warszawy, którzy pragnęli posiadać je, jako artystyczną pamiątkę ze swego miasta. Dlatego też najczęściej wykonywanymi miniaturami pomników były: Kolumna Zygmunta, pierwszy i przez lata jedyny pomnik Warszawy, a zarazem jej symbol; później, również symboliczne pomniki warszawskiej Syreny oraz Bohaterów Warszawy 1939-1945. Zgromadzona przez Muzeum kolekcja prezentuje warszawską rzeźbę pomnikową w jej historycznym i artystycznym rozwoju i jest systematycznie uzupełniana.

GABINET PORTRETU

Na ekspozycji muzeum miejskiego nie może zabraknąć wizerunków ludzi, którzy przez wieki byli związani z danym miejscem. Najbardziej klasycznym sposobem prezentacji jest portret stanowiący, odbicie nie tylko uwiecznionej na nim osoby, ale i czasu, w którym powstał. W przypadku Warszawy, za pomocą portretów można prześledzić dzieje przemian społecznych. W Gabiniecie prezentujemy chronologicznie grupy portretu: staropolskiego, dziewiętnastowiecznego oraz dwudziestowiecznego. Wybrano je według kryterium *warszawskości* przedstawionych postaci, uwzględniając też walory artystyczne i historyczne dzieł.

Układ chronologiczny ekspozycji pokazuje, jak stopniowo poszerzał się krąg osób portretowanych. Do połowy XVIII w. ograniczony do władców, magnaterii, patrycjuszy i hierarchii kościelnej, a więc przede wszystkim ludzi władzy, którzy mieli znaczący wpływ na Warszawę. Z czasem na własny portret mogli sobie pozwolić niżej sytuowani, choć też zamożni, przedstawiciele stanów – szlachty, duchowieństwa, mieszczan – oraz profesji – kupcy, urzędnicy, rzemieślnicy, przemysłowcy, artyści, żołnierze, a także działacze instytucji i towarzystw miejskich itd. Gabinet nawiązuje do dawnych kolekcji, w tym zniszczonej w czasie drugiej wojny Sali Portretowej w stołecznym Ratuszu, mieszczącej wizerunki prezydentów miasta.

Przez wieki kilka cech portretu się nie zmienia: nadaje on portretowanej osobie pozór trwania w czasie, niejako ją unieśmiertelniając; służy często rozpropagowaniu osiągnięć danej osoby oraz podkreśleniu splendoru jej rodu. Portret malowany jest według obowiązujących schematów, dotyczących postawy, wystudiowanego gestu, ubioru, tła oraz atrybutów. Uwagę zwracają portrety kobiece: obok tych, które stanowią pendant do wizerunku męża, większość ma prywatny charakter, wykonana jest z większą swobodą artystyczną i nie podlega sztywnym wymogom formalnym.

Portrety stanowią jeden z fundamentów kolekcji Muzeum. Zbiór eksponowany na wystawie składa się z obrazów olejnych, miniatur i popiersi rzeźbiarskich.

GABINET RELIKWII

Relikwie to szczególny rodzaj pamiątek, dzięki którym mogą Państwo zetknąć się z osobami znanymi lub mniej znanymi, wpisanymi na trwałe w historię Warszawy i Polski. Mają one dużą wartość emocjonalną, były pieczołowicie przechowywane w zaciszu domowego ogniska, przechodząc z pokolenia na pokolenie.

W zbiorach Muzeum Warszawy znajdują Państwo wiele takich obiektów, które ukazują trudne momenty walki o niepodległość miasta i kraju, przypominają o wyjątkowych wydarzeniach i przełomowych momentach. Miały za zadanie krzepić ducha, wzbudzać emocje i pielęgnować pamięć o przodkach lub przypominać ciekawe postacie wizytujące Warszawę. To determinuje prezentację tych eksponatów w gabinecie. Pamiątki są uporządkowane w układzie chronologicznym.

Są to jedyne bezcenne pojedyncze eksponaty lub kilka artefaktów należące do postaci, które wpłynęły znacząco lub w niewielkim ułamku na przeszłość miasta i kraju. Każda z tych pamiątek ma swoją indywidualną historię wykonania, przechowywania, okoliczności, w jakich dotarła do zbiorów naszego Muzeum. Były one przekazywane przez członków i krewnych, znajomych, podkomendnych właścicieli do zbiorów na przestrzeni od około 1950 do 2015 r. Mają one wysoki walor poznawczy i edukacyjny.

Gabinet Relikwii obejmuje okres od połowy XIX w., poprzez wydarzenia patriotyczne w Warszawie z początku lat 60. XX w., powstanie styczniowe 1863-1864, I wojnę światową, okres międzywojenny. Większa część pamiątek związana jest z okresem II wojny światowej, czasem okupacji, powstaniem warszawskim 1944, a także okresem działalności „Solidarności” w I połowie lat 80. XX w. w oparciu o zbiory Muzeum Warszawy.

GABINET RYSUNKU ARCHITEKTONICZNEGO

Zbiór rysunków architektonicznych w Muzeum Warszawy liczy przeszło 11 tysięcy obiektów. Jeżeli przyjąć, że szkice stanowią rodzaj rozmyślenia na papierze, mamy do czynienia z rozległym obszarem interpretacyjnym.

Jako kuratorzy tego gabinetu, zdajemy sobie sprawę, że rysunek architektoniczny to materia niełatwa w odbiorze. Część z rysunków jest mało czytelna, a zapis architektoniczny rządzi się swoimi regułami. Wyzwaniem jest także sposób ich prezentacji. My jednak - jako pierwsi w Polsce - zdecydowaliśmy się stworzyć stałą ekspozycję tych wymagających obiektów. Żeby zapewnić im odpowiednie warunki ekspozycyjne, podjęliśmy kolejne, naszym zdaniem odważne decyzje – prezentujemy je Państwu w szufladach, których zawartość będzie zmieniała się każdego roku. Dzięki temu będą mogli zapoznać się Państwo z obiektami, które od kilkadziesiąt lat zdeponowane były w muzealnych magazynach.

Na potrzeby tego gabinetu przyjęliśmy własną definicję warszawskiego rysunku architektonicznego. Pod tym pojęciem rozumiemy dzieła architektów, tworzących w Warszawie, jak również prace które przedstawiają warszawską architekturę, ale niekoniecznie powstawały w stolicy.

W naszym gabinecie umieściliśmy zarówno prace, które zostały przygotowane techniką litograficzną, np. Feliksa Pancera, Leonarda Schmidtnera czy Stefana Szyllera, jak i projekty dwudziestowieczne, reprezentujące klasyczny rysunek na kalce (wykonany za pomocą ołówka i tuszu), np. autorstwa Kazimierza Marczewskiego, Stanisława Marzyńskiego, Tadeusza Nowakowskiego, Borysa Zinserlinga, Stanisława Żaryna i wielu innych. Dopełnieniem zbioru są ozalidy, czyli kopie wykonane światłoczułym materiałem. W tej formie zachowały się na przykład bezcenne prace Macieja Nowickiego.

GABINET SREBER I PLATERÓW WARSZAWSKICH

Srebro od najdawniejszych czasów było symbolem bogactwa. Ten szlachetny metal dzięki swym właściwościom doskonale nadawał się do wykonywania ozdobnych, trwałych i łatwych do czyszczenia zbytkowych przedmiotów. Srebra podkreślały prestiż domu, łączyły w sobie funkcje reprezentacyjne, użytkowe i dekoracyjne.

Wytwarzane od połowy XVIII w. plater – czyli przedmioty z metalu mniej szlachetnego pokrytego metalem szlachetniejszym – były odpowiedzią na poszukiwania tańszych odpowiedników luksusowych sreber. Doskonale je imitując dawały poczucie wkraczania w świat dostatku.

W Warszawie rozkwit złotnictwa nastąpił w XVIII wieku. Popyt zapewnił dwór królewski, arystokracja i szlachta. W XIX w. znaczącym odbiorcą było także bogate mieszczaństwo, a następnie inteligencja. W latach 20. XIX w. pojawiły się w Warszawie firmy platernicze. Pod koniec tego stulecia wykonywały one seryjnie powielane, bardzo popularne, przedmioty posrebrzane.

W gabinecie mogą Państwo zapoznać się z kolekcją sreber i platerów Muzeum Warszawy. Tworzą ją przedmioty użytkowe, w większości należące do zastawy stołowej. Zostały one pogrupowane według warsztatów i zakładów, w których powstały. Podział ten oddaje ideę, wokół której tworzymy zbiór. Naszym celem jest dokumentacja dziejów tej dziedziny warszawskiego rzemiosła i przemysłu. Wyodrębniając poszczególnych złotników i firmy skupiamy Państwa uwagę zarówno na wyrobach konkretnych zakładów, jak i w ogólnej masie ukazujemy ich wkład w sumę osiągnięć stołecznego złotnictwa.

Pierwszy, pobieżny ogląd tych rzeczy może stworzyć wrażenie, że mamy do czynienia z prezentacją obiektów jednolitych pod względem tworzywa, z którego zostały wykonane. Zachęcam Państwa do uważnego przyjrzenia się tym przedmiotom, gdyż bliższy z nimi kontakt ujawni ich odmienną naturę.

GABINET SUWENIRÓW

Suveniry, czyli przedmioty upamiętniające miejsca lub wydarzenia pojawiły się wraz z modą na podróżowanie. Bogatym turystom oferowano ekskluzywne drobiazgi z porcelany czy srebra, przedstawiające lokalne atrakcje. Na mniej zamożnych podróżników czekały suveniry wykonywane masowo z tanich materiałów. W wielu miastach sprzedawano bliźniaczo podobne w formie, ale zdobione lokalnymi motywami talerze, kubeczki i łyżeczki. Widoki popularnych miejsc powielano w sposób mechaniczny, korzystając ze wzorów zaczerpniętych z grafiki i fotografii.

W naszym zbiorze warszawskich suwenirów znajdują Państwo rzeczy eleganckie, kosztowne, mające cechy dzieł sztuki, a tuż obok przedmioty wykonane z imitacji szlachetnych materiałów, o sztampowej formie i naiwnej dekoracji. Wszystkie są ważnym źródłem wiedzy, gdyż pokazują, które miejsca uważane były za godne zapamiętania, ujawniając przy tym zmienność kanonu atrakcji i symboli Warszawy.

W Gabinecie Suwenirów pokazujemy Państwu pamiątki z zawsze popularnymi widokami: Zamku Królewskiego, placu Teatralnego czy Łazienek. Na suwenirach z lat międzywojennych pojawia się sylwetka zrealizowanego wówczas pomnika Chopina, a od lat pięćdziesiątych nowoczesna stolica chlubi się Trasą W-Z. Popularnym pamiątkarskim motywem była również warszawska Syrena, zdołała ona na przykład metalową biżuterię i galanterię.

Zdecydowałyśmy się także pokazać pamiątki ważnych dla dziejów miasta wydarzeń. Kilka dokumentuje okresy okupacji rosyjskiej i niemieckiej, inne wyprodukowane zostały z okazji wystaw, festiwali i kongresów.

GABINET SYREN WARSZAWSKICH

Syrena—legendarna postać kobiety z rybem ogonem to coś więcej niż jeden z najważniejszych symboli miasta. Wielość plastycznych wyobrażeń Syreny w zbiorach Muzeum, obok przedstawień herbowych, dowodzi dużej żywotności tematu wyrażanego poprzez różnorodne formy artystyczne.

Postać Syreny w wielu przypadkach jest tylko jednym z elementów większego obiektu. Często występuje jako osobne, samodzielne przedstawienie. Najstarsze z nich w niewielkim stopniu przypominają postać z obecnego herbu miasta. W ciągu wieków następowała znaczna ewolucja jej kształtów. Od tworu przypominającej smoka w wieku XVI i XVII poprzez pół kobietę—pół rybę z zawiniętym ogonem w XIX i początkach XX w., po zaprojektowany w 1938 r. i używany przez władz miejskie Warszawy herbowy obraz Syreny. Fascynacja zmianą, ale i tajemniczość postaci powodowała, że w XX w., kobieta z rybem ogonem stała się tematem dla artystów.

W zbiorach Muzeum Warszawy każde przedstawienie Syreny, niezależnie od waloru artystycznego, jako stały element herbu miasta, zajmuje miejsce szczególne. Jej wyobrażenie było i jest znakiem tożsamościowym jej mieszkańców, upamiętniając ich działania. Cechy łączone z legendarną postacią przywołują niezłomność i trwanie, ale również zmienność, wielość i różnorodność, wyrażające się w przeistaczaniu się w nową formę. Przypisywana jej tajemniczość, szybkość i ruchliwość nawiązują do charakteru i życia miasta.

W Gabinecie zgromadzono ponad sto przedstawień Syreny. Chronologiczny układ eksponatów zwraca uwagę na ewolucję jej wyobrażeń i reprezentację obiektów z poszczególnych okresów, związaną z ich zachowaniem: najmniej jest dla okresu najwcześniejszego – XVI-XVIII w.; więcej dla XIX stulecia; najliczniejsze przedstawienia Syreny pochodzą z XX w. Różnorodność form i wysoki poziom artystyczny artefaktów był najistotniejszym punktem odniesienia w doborze obiektów do Gabinetu.

GABINET UBIORÓW

Prezentowane na wystawie ubiory i akcesoria to odzież codzienna, służąca wygodzie oraz wytworne stroje, które świadczyć miały o splendorze swoich właścicieli.

W Warszawie popyt na reprezentacyjne szaty pojawił się wraz z ustanowieniem tu siedziby książąt mazowieckich, a później Sejmu Rzeczypospolitej i królewskiego dworu. O stroje dbali bogacący się kupcy i rzemieślnicy. Początkowo luksusową odzież sprowadzano z zagranicy, potem renomę zdobyły wyroby miejscowych warsztatów. Sławą cieszyły się tutejsze czepce, obuwie i pasy kontuszowe. W XIX w., wraz z rozwojem przemysłu i upowszechnieniem się nowych form handlu uznanie klientów zyskały domy mód i magazyny z konfekcją. Bardzo cenione były firmy Bogusława Hersego i Braci Jabłkowskich. W czasach PRL w Warszawie powstawały kolekcje Mody Polskiej, tutaj działały popularne wśród młodzieży Hoffland i butiki Grażyny Hase.

Zbiór ubiorów i akcesoriów Muzeum Warszawy zawiera pamiątki, pochodzące z okresu od XVI do XX w. To obiekty unikatowe, jak fragmenty szat książąt mazowieckich, oraz liczne wyroby pracowni i warsztatów, związanych z branżą odzieżową. Na uwagę zasługują uniform

dorożkarza czy pamiątki po powstańcach z 1944 r. i opozycjonistach z lat 80. XX w.

Kolekcjonowanie zabytkowych ubiorów utrudnia fakt, że niszczyły się one przez użytkowanie i rzadko traktowano je jak przedmioty warte zachowania dla potomności. Nasz zbiór jest tym cenniejszy, że dokumentuje dzieje miasta, tak dotkliwie doświadczonego kataklizmem 2. wojny światowej. Na wystawie oglądają Państwo jedynie niewielką część naszych zasobów pamiątek po garderobach warszawiaków. Ze względów konserwatorskich niektóre tkaniny muszą być czasowo wycofywane z ekspozycji. Zastąpią je inne zabytki, co pozwoli na szerszą prezentację zbioru.

